14 વિવિધતામાં એકતા

વિવિધતાની સમજ

આપણો દેશ વિવિધતા ધરાવતો દેશ છે. ધર્મ, ભાષા, જાતિ અને આર્થિક અસમાનતા સાથે વિવિધતા ધરાવતો આપણો દેશ વિશ્વમાં અનોખી ઓળખ ધરાવે છે.

ખોરાક, તહેવાર, રીત-રિવાજ અને પોશાક ઉપરાંત સમાજજીવનમાં ભિન્નતા જોવા મળે છે. આપણા દેશમાં એકતા અને સમાનતા માટે આપણે શું કરી શકીએ એ અંગે જોઈએ.

વિચારો

- તમે તમારા વર્ગનાં બાળકોથી કઈ-કઈ બાબતોમાં જુદા પડો છો ? તમારા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ તમારાથી ઘણી બાબતોમાં ભિન્ન હોવા છતાં તેઓ તમારા મિત્રો કેમ બન્યા છે ?

ભારતના લોકોમાં જેટલી વિવિધતા છે. આવી વિવિધતા દુનિયાના બીજા દેશોમાં ભાગ્યે જ હશે. વિવિધતાઓના કારણે જ ભારત એક ઉપખંડ બની ગયો છે. આપણા દેશમાં કશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી અને ગુજરાતથી અરુણાચલ પ્રદેશ સુધી દેશવાસીઓના રૂપ-રંગ, પોશાક, ધર્મ, ભાષા, ખાન-પાન વગેરેમાં ભિન્નતાઓ છે.

ધર્મ

આપણા દેશમાં વિવિધ ધર્મમાં આસ્થા ધરાવતા લોકો રહે છે. હિન્દુ, ઇસ્લામ, ખ્રિસ્તી, શીખ, બૌદ્ધ, જરથોસ્તી અને યહૂદી ધર્મ પાળતા લોકો અહીં હળીમળીને રહે છે. ધર્મમાં ભિન્નતા હોવા છતાં સૌ સમાન રીતે ધર્મનું આચરણ કરી શકે તેવા શુભ આશય માટે આપણા દેશમાં બધા જ ધર્મોને સરખું મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે.

ભાષા

આપણા દેશમાં હિન્દી, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, બંગાળી, મરાઠી, પંજાબી, તમિલ, તેલુગુ, કન્નડ, મલયાલમ, ઉડિયા અને કોંકણી ભાષા બોલાય છે. ભાષામાં ભિન્નતા હોવા છતાં આપણા દેશમાં એકતા અને આ દેશની એકતાને જાળવી રાખવા આ વિવિધ ભાષાઓ મહત્ત્વ ધરાવે છે.

સાંસ્કૃતિક

આપણા દેશમાં ધર્મ અને ભાષામાં ભિન્નતા હોવાથી સાંસ્કૃતિક વિવિધતા બહોળા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. વિવિધ પ્રદેશ કે રાજ્યમાં સાંસ્કૃતિક વિવિધતા સરળતાથી જોઈ શકાય છે.

દિવાળી, મકરસંક્રાંતિ, હોળી, દશેરા, શિવરાત્રી, ગણેશચતુર્થી, ઈદ, નાતાલ, અષાઢી બીજ, મહોરમ, બુદ્ધજયંતી, મહાવીર જયંતી, ઑણમ, પતેતી, વૈશાખી વગેરે તહેવારો દેશના જુદા-જુદા ભાગોમાં વસતા લોકો સાથે મળીને ઊજવે છે.

જાણવા જેવું

- દેશના જુદા-જુદા ભાગોમાં વસતા લોકો અલગ-અલગ પ્રકારનાં નૃત્ય કરવામાં કુશળતા ધરાવે છે. રાસ-ગરબા (ગુજરાત), ભાંગડા (પંજાબ), કથક (ઉત્તરપ્રદેશ), કુચીપુડી (આંધ્રપ્રદેશ), કથકલી (કેરલ), ભરતનાટ્યમ્ (તમિલનાડુ), બિહુ (અસમ), ઑડિસી (ઑડિશા) અને ઘુમ્મર (રાજસ્થાન) વગેરે અનેક પ્રકારનાં નૃત્યો રસપૂર્વક કરે છે.

વિવિધતાઓ સાથે પ્રજાનાં ખાન-પાન, પોશાક, રહેઠાણ, માન્યતાઓ, રીત-રિવાજ વગેરેમાં પણ અનેક પ્રકારની વિવિધતાઓ રહેલી છે. સ્થળની આબોહવા, ભૂપૃષ્ઠ, ખેતી, જંગલો વગેરે ભૌગોલિક બાબતોના કારણે દેશ વિવિધતાવાળો બન્યો છે.

પ્રવૃત્તિ

- ભારતનો નકશો જુઓ. અસમ અને કેરલ રાજ્યનું સ્થાન શોધી કાઢો. આ બંને પ્રદેશોની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિઓ, ત્યાંના નિવાસીઓનાં ભોજન, પોશાક, ખેતી, વ્યવસાય વગેરે પર કેવી અસર કરે છે ? શિક્ષકની મદદથી તેની યાદી બનાવો.
- કૅલેન્ડરની મદદથી તહેવારોની યાદી બનાવો.
- નીચે કેટલાક તહેવારોનાં નામ મૂક્યાં છે. તેની સામેના ખાનામાં [ ] તે તહેવાર કયા ધર્મના લોકો ઊજવે છે તે લખો :

1. પતેતી		2. ઈદ		3. શિવરાત્રી	
4. વૈશાખી		5. નાતાલ		6. મહાવીર જયંતી	

- નીચે કેટલાંક નૃત્યનાં નામ આપેલાં છે. તે નૃત્યમાં કયા રાજ્યના લોકો રસ ધરાવે છે તે આપેલી ખાલી જગ્યામાં લખો :

1. કથકલી ________ 2. ઘુમ્મર ________

3. રાસ-ગરબા ________ 4. ભાંગડા ________

વિવિધતામાં એકતા

ભારતીય સંસ્કૃતિ વિશ્વની પ્રાચીનતમ સંસ્કૃતિઓમાંની એક છે. આપણા દેશની પ્રજા પોશાક, ખોરાક, રહેઠાણ, ધર્મ, ભાષા, રીત-રિવાજ, તહેવારો વગેરે અનેક બાબતોમાં એકબીજાથી ભિન્ન છે. છતાં, દેશવાસીઓમાં ભાવાત્મક એકતા જોવા મળે છે. વિવિધતામાં એકતા એ આપણી સંસ્કૃતિની આગવી વિશિષ્ટતા છે.

જુદા-જુદા ધર્મો, ભાષાઓ તથા જાતિઓના લોકો પોતાના રાષ્ટ્ર માટે પ્રેમ, સન્માન, દેશ માટે ત્યાગની ભાવના તથા તાદાત્મ્યની લાગણીઓ એક સમાનભાવે અનુભવે તેને રાષ્ટ્રીય એકતા કહે છે.

રાષ્ટ્રીય એકતાથી રાષ્ટ્રનો આર્થિક, સામાજિક, ઔદ્યોગિક વગેરે ક્ષેત્રોમાં વિકાસ થાય છે. વિવિધતાઓની વચ્ચે પણ લોકો શાંતિ, સલામતી અને સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી જ ડૉ. રાધાકૃષ્ણને કહ્યું છે કે, ''જો આપણે એક રાષ્ટ્રના રૂપમાં જીવિત રહેવું હશે તો આપણે સૌએ રાષ્ટ્રીય એકતાની આવશ્યકતા સ્વીકારવી જ પડશે.'' આઝાદીની લડતમાં દેશવાસીઓએ રાષ્ટ્રપ્રેમ અને સમર્પણની ભાવના થકી રાષ્ટ્રીય એકતાનાં દર્શન કરાવ્યાં હતાં. વિવિધતામાં એકતા આપણા દેશની વિશેષતા છે.

વિચારો

- રવીન્દ્રનાથ ટાગોર રચિત આપણા રાષ્ટ્રગીતમાં પણ ભારતીય એકતાની અભિવ્યક્તિ છે. રાષ્ટ્રગીત એકતા વિશે શું સમજાવે છે તેનું વર્ણન કરો.

વિવિધ જાતિઓ, ધર્મો, રીત-રિવાજો, સંસ્કૃતિઓ, ભાષાઓ વગેરેનો સમન્વય ભારતમાં થયો છે. ભારત વૈવિધ્ય ધરાવતો દેશ હોવાથી ભાતીગળ સંસ્કૃતિનું સર્જન કરી શક્યો છે. ભારતે વસુધૈવ કુટુંબકમ્ (સમગ્ર વિશ્વ એક કુટુંબ છે.)ની ભાવનાને વિશ્વમાં સાકાર કરી છે. ભારતે ધાર્મિક સહિષ્ણુતા અને સર્વધર્મ સમભાવનો પ્રસાર વિશ્વમાં કર્યો છે. ભારત બિનસાંપ્રદાયિક દેશ છે. વિવિધતામાં એકતા એ ભારતીય સંસ્કૃતિનું મહત્ત્વપૂર્ણ લક્ષણ છે. આપણા દેશમાં ધર્મો-સંપ્રદાયો, જ્ઞાતિઓ, ભાષાઓ અને ઉત્સવોનું સંમિશ્રણ જોવા મળે છે. ભારતના લોકો સહઅસ્તિત્વની ભાવનાથી પોતાનું જીવન જીવે છે. ભારતીય પ્રજાએ આપણી વિવિધતાનું સંવર્ધન અને જતન કર્યું છે, જે અદ્વિતીય છે.

વિવિધતા અને સમાનતાના પ્રયાસો

આપણા દેશમાં અનેક પ્રકારની વિવિધતા જોવા મળે છે. આ કારણે ક્યારેક વિવિધતાને લીધે ભેદભાવ જોવા મળે છે. દેશમાં અમીર-ગરીબ, છોકરા-છોકરી, સાક્ષર-નિરક્ષર, શહેરી-ગ્રામીણ અને જ્ઞાતિ આધારિત ભેદભાવ જોવા મળે છે. પ્રારંભિક સમાજરચનામાં વ્યવસાય આધારિત વર્ણવ્યવસ્થા હતી. કેટલાક સમુદાયો આ કારણે આર્થિક-સામાજિક રીતે પછાત રહી જવા પામ્યા હતા. આથી જ્ઞાતિ આધારિત ભેદભાવ ઉદ્ભવ્યા હતા. ઘણું કરીને સાક્ષર લોકો વધુ આવક પ્રાપ્ત કરે છે. જેથી ભણેલા લોકોનું જીવનધોરણ ઊંચું જોવા મળે છે. સમાજમાં તેઓ મોભાનું સ્થાન ધરાવે છે. સાક્ષર અને નિરક્ષર વ્યક્તિના ભેદભાવ ઊભા થાય છે. આપણો દેશ ગામડાઓનો બનેલો છે. દેશમાં ગ્રામીણ લોકોની સંખ્યા વધુ છે. શહેરી લોકોનું પ્રમાણ તુલનામાં ઓછું છે. ગ્રામીણ અને શહેરી લોકોના જીવનધોરણમાં મોટો તફાવત હોવાના કારણે ભેદભાવ ઊભા થાય છે. દેશની આઝાદી પછી દેશના બંધારણમાં સમાનતાના અધિકારને સ્થાન મળતાં અસ્પૃશ્યતા નાબૂદ કરી દેવામાં આવી છે. સમાનતાના અધિકારથી સૌને રાષ્ટ્રમાં સમાન તક, ન્યાય અને દરજ્જો પ્રાપ્ત થાય છે. મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારનો કાયદો અમલમાં મુકાયો છે. જેથી સૌને સમાન રીતે પ્રાથમિક શિક્ષણની તકો મળવા લાગી છે. લોકોના સામૂહિક વિકાસ માટે ગ્રામ્ય સડકો, પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો, વીજળી, પીવાના પાણીની સુવિધાઓ વગેરે પાયાની સુવિધાઓ સરકારે વધારી છે.

લોકો પોતાના ધર્મનું પાલન કરે, પોતાની ભાષા બોલી શકે અને પોતાના તહેવારો ઊજવી શકે, એ પ્રકારની સ્વતંત્રતાઓ મળવાના કારણે આઝાદી પછીનાં વર્ષોમાં ભેદભાવો નામશેષ થઈ રહ્યા છે. ચોક્કસ જ્ઞાતિના લોકો માટે ગ્રામપંચાયતથી સંસદ સુધીની ચૂંટણીમાં કેટલીક બેઠક અનામત રાખવામાં આવી છે. નોકરીઓમાં પણ આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવામાં આવી છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે છાત્રાલય, શિષ્યવૃત્તિઓ અને આર્થિક સહાયની યોજનાઓ અમલમાં આવી જેથી સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય તથા સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે સૌને આગળ વધવાની તકો પ્રાપ્ત થઈ રહી છે.

છોકરા-છોકરી અંગેના ભેદભાવ

ભારત જ નહિ પણ વિશ્વના કોઈ પણ રાષ્ટ્રની પ્રગતિ અને વિકાસમાં માનવસંસાધન તરીકે સ્ત્રીઓની ભૂમિકા ખૂબ જ મહત્ત્વની છે. સ્ત્રી-પુરુષની જૈવિક ભિન્નતાની સાથે સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિકોણથી છોકરીઓના ઉછેરમાં ભેદભાવ હોવાથી બંનેનો વિકાસ પણ અલગ રીતે થાય છે. આજે પણ મોટાભાગનાં કુટુંબોમાં મહિલા ઘરકામ કરે, રસોડામાં રસોઈ બનાવે અને બાળઉછેરનું કામ કરે છે. સ્ત્રીઓને કુટુંબવિષયક કોઈ નિર્ણય લેવાની સત્તા નથી. આરોગ્યની અપૂરતી દેખભાળ, શિક્ષણ અને આર્થિક અધિકારોથી દીકરીઓને વંચિત રાખવામાં આવે છે. કપડામાં, રમતોમાં, અભ્યાસની તકોમાં, હરવા-ફરવા, વિચાર અને વ્યવહાર વગેરેમાં છોકરીઓ સાથે ભેદભાવ રાખવામાં આવે છે. છોકરીઓમાં સાક્ષરતાનું પ્રમાણ નીચું હોવાથી છોકરીઓ બાળલગ્ન, પડદાપ્રથા, દહેજપ્રથા તથા અન્ય કુરિવાજોનો ભોગ બને છે. સમાજમાં પુત્ર જન્મને પ્રાધાન્ય હોવાથી સ્ત્રી-ભ્રૂણ હત્યાનો ભોગ બને છે. વિવિધ ક્ષેત્રોમાં મહિલાઓનું અલ્પ પ્રમાણ સ્ત્રી-પુરુષના ભેદભાવ સ્પષ્ટ કરે છે. જોકે સમાજમાં જાગૃતિ અને શિક્ષણનો વ્યાપ વધવા સાથે આ ભેદભાવો ભૂંસાતા જાય છે.

જાણવા જેવું

- **સ્ત્રીઓ પ્રત્યેના ભેદભાવ દૂર થાય તે માટેના પ્રયાસો**
  - 1992 માં રાષ્ટ્રીય મહિલા આયોગની રચના કરવામાં આવી છે.
  - ગરીબ મહિલાઓ સહેલાઈથી ન્યાય મેળવી શકે તે માટે નારી અદાલતોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
  - મહિલાઓની સમસ્યાઓના નિવારણ માટે મહિલા કલ્યાણ કેન્દ્રોની રચના થઈ છે.
  - દેશમાં કન્યા-કેળવણીનું પ્રમાણ વધે તે માટે સમાજ અને સરકાર સહિયારા પ્રયત્ન કરે છે.
  - કુટુંબની માલ-મિલકતમાં સમાન હિસ્સો મળે તે માટે કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા છે.
  - બાળલગ્ન, દહેજપ્રથા અને સ્ત્રીભ્રૂણ હત્યા અટકાવવા માટે કડક કાયદાઓ ઘડવામાં આવ્યા છે.
  - દેશમાં મહિલાઓને સમાન દરજ્જો, શિક્ષણ અને સલામતી પ્રાપ્ત થાય તે માટે 1980 થી અનેક કાર્યક્રમો અમલમાં મુકાયા છે.

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર લખો :

(1) દેશમાં કઈ-કઈ ભાષાઓ બોલાય છે?

(2) આપણા દેશના લોકો કયા-કયા ધર્મો પાળે છે ?

(3) આપણો દેશ કયા કારણે વિવિધતાવાળો દેશ બન્યો છે ?

(4) રાષ્ટ્રીય એકતા કોને કહેવાય?

2. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

(1) લોકોમાં જોવા મળતી વિવિધતામાં એકતા

(2) વિવિધતા અને સમાનતાના પ્રયાસો

3. નીચેના વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો :

(1) આઝાદી પછીનાં વર્ષોમાં ભેદભાવો નામશેષ થઈ રહ્યા છે.

(2) આપણો દેશ શહેરોનો બનેલો છે.

(3) ચૂંટણીમાં કેટલીક બેઠકો અનામત રાખવામાં આવતી નથી.

4. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો :

(1) છોકરા-છોકરીના ભેદભાવ વિશે ટૂંકમાં જણાવો.

(2) ભારત બિનસાંપ્રદાયિક દેશ છે. વિધાન સમજાવો.

5. ખાલી જગ્યા પૂરો :

(1) મહારાષ્ટ્રના લોકો મુખ્યત્વે .... ભાષા બોલે છે.

(2) પંજાબના લોકો .... નૃત્ય માટે જાણીતા છે.

(3) મહાવીર જયંતીનો ઉત્સવ .... ધર્મના લોકો ઊજવે છે.

(4) ભારતમાં .... રાજ્યના રાસ-ગરબા જાણીતા છે.